

Sorø Museumsforening

Nyhedsbrev, september 2013

Tidligere forskningschef Sven Rosborn, der var med til at oprette Fotevikens Museum, øser ud af sin store viden om vikingetiden på museet ved Øresunds kyst i det sydvestlige Skåne.

På generalforsamlingen i marts blev Ulla Hansen indvalgt i bestyrelsen. Hun afløste Egon Dalegaard, der havde ønsket at udtræde. Tak til Egon for arbejdet som kasserer og velkommen til Ulla, som er valgt til næstformand. Ny kasserer er Niels Karup. Se nærmere om navne, adresser m.v. på hjemmesiden www.sormusfor.dk.

Busturen for medlemmer af museumsforeningen den 2. juni gik til Skåne, hvor Fotevikens Museum, Trelleborg og Månstorps Gavlar blev besøgt. Der var god tilslutning til turen, hvilket glædede bestyrelsen.

Vi arbejder derfor på næste års tur, som planlægges at gå til hovedstadsområdet engang sidst i maj. I nyhedsbrevet februar 2014 vil der være indbydelse. Samtidig udsendes traditionen tro indkaldelse til generalforsamling.

I november tilbydes to foredrag – se siderne 2 og 3.

Bestyrelsesmedlem Henning Fischer har til dette nummer skrevet en spændende artikel om de gamle landevejssten (milepæle og kilometersten), og museets daglige leder Ea Matzon har skrevet om den renovering, som foregår på museet i år.

15. december er der gløggdag på Sorø Museum kl. 13-16. Vi håber, at mange vil lægge vejen forbi.

Niels G. Sørensen

Sorø Klosterkirke som gravkirke. Stormandsbegravelser, kongebegravelser og fædrelandets fortjente helt

ved kunsthistoriker, mag.art. Karin Kryger

I foredraget vil der blive gjort rede for Sorø Klosterkirke som gravkirke. Først for de ældste af stormandslægten Hvide og Absalon, senere for kongerne Christoffer II, hans dronning Euphemia af Pommern, Christoffer II's søn Valdemar Atterdag, Christoffer II's barnebarn dronning Margrete, hvis lig efter bisættelsen i Sorø blev bortført til Roskilde og dronning Margretes søn kong Oluf. Hvorfor blev Sorø Klosterkirke kongelig gravkirke, og hvorfor blev den opgivet som sådan?

Herefter vil gravmælerne blive gennemgået: Absalons ligsten og de kongelige gravmindes udsmykning og eventuelle forbilleder. I den forbindelse gives et bud på, hvorledes de kongelige gravminder oprindeligt fremstod. Til slut beretningen om, hvorledes projekteringen af Ludvig Holbergs sarkofag i 1700-tallet reddede resterne af de med tiden ødelagte kongelige gravmæler, som blev istandsat af billedhuggeren Johannes Wiedewelt.

Foredraget arrangeres i samarbejde med Sorø Folkeuniversitet og Gl. Sorø Amts Arkæologiforening. Entré for ikke-medlemmer: 50 kr. I pausen kan der købes kaffe og kage til 20 kr.

Om retsopgøret efter besættelsen

ved cand.phil. Carsten Egø Nielsen

I dagene efter befrielsen den 5. maj 1945 blev omkring 34.000 personer interneret af modstandsbevægelsen mistænkt for en eller anden form for landsforræderi ved samarbejde med besættelsesmagten. Det kunne være som Gestapomænd, Hipomænd, soldater eller arbejde. Mange blev hurtigt løsladt igen, men i alt blev 13.521 personer dømt, enkelte til døden.

Vi skal høre generelt om retsopgøret og kilderne (hvoraf nogle blev stjålet fra Rigsarkivet for nylig), men også om nogle af de lokale konkrete sager fra Sorø og Vestsjælland: Hvad blev de dømt for og hvor lang straf fik de?

Foredraget arrangeres i samarbejde med Sorø Folkeuniversitet og Gl. Sorø Amts Arkæologiforening. Entré for ikke-medlemmer 50 kr. I pausen kan der købes kaffe og kage til 20 kr.

Milepæle / Revolution / Kilometersten

Af Henning Vincentz Fischer

Milepæl - 10 mile

Kilometersten afløser milepæle

Sorø Museum udstiller to kilometersten. Det er km 76 og 77. De har engang stået ved hovedlandevejen, og fortalt de rejsende, at de nu var 76 eller 77 km fra nulpunktstenen på Rådhuspladsen i København. Og 76 km fra Rådhuspladsen, ja så var du altså lige her i Sorø, tæt ved Kongebroen. 77 km stenen stod ved Haverup. Stenene, der er i jugendstil, er tegnet af arkitekt P. V. Jensen Klint, der især er kendt for Grundtvigskirken på Bispebjerg.

Kilometerstenene er opsat fra omkring år 1912. De skulle erstatte milepælene der siden slutningen af 1700 årene havde stået langs landets vigtigste veje. Som f.eks. strækningen København-Korsør. Vi er så heldige, her i Sorø, at en af de få bevarede originale marmormilepæle er placeret lidt vest for Albertikrydset, på nordsiden af vejen, ved Ford. Helmilpælene er udført i norsk marmor og forsynet med Christian 7. monogram. Yderligere er der bevaret en marmormilepæl midt mellem Slagelse og Sorø, og en i Korsør. Desværre var den norske marmor ikke stærk nok til det danske klima, så det er kun få af de oprindelige marmorpæle der endnu

eksisterer. De øvrige er i tidens løb udskiftet med keglestubformede granitpæle. Men de er altid genopsat med det oprindelige kongemonogram. Der har været en stor »pæk« for hver hele mil (ca. 7,5 km) og mindre sten i granit, for hver fjerdingvej (kvarte mil). De 3 kvartmilpæle mellem de 2 helmilpæle (10 og 11 mil) kan stadig ses langs den gamle hovedlandevejs nordside.

10 enkvart-mil sten

Museets sten, er to almindelige km sten, og de er ret beskedne i forhold til den flotte milepæl som de erstattede, men i virkeligheden er pendanten til milepælen de flottere 10 km sten, og den flotte nulpæl, som Jensen-Klint kaldte denne type sten, som stadig står på Torvet i Sorø. Denne sten er i øvrigt, som type, magen til nulpunktstenen på Rådhuspladsen i København. Vores to km sten skal snarere sammenlignes med de råt tilhugne kvartmilsten.

Loven gennemføres

Grunden til at milepælene skulle erstattes, var, at det metriske system var blevet vedtaget i Danmark. Beslutningen om at følge det øvrige Europa i det metriske system, havde en meget lang vej gennem det politiske beslutningssystem, så selvom Danmark allerede

76 km sten

80 km sten

i 1875 tilsluttede sig Meterkonventionen, kunne en endelig lov først vedtages efter Systemskiftet i 1901. Det skete ved lov den 4. maj 1907. Loven skulle dog først omsættes til daglig anvendelse; så vi skal frem til 1909 før loven får egentlig konsekvens; fra da af måtte afregning af told og afgifter kun ske i metriske systemer. Private måtte dog bruge alen og pund og de andre gamle enheder frem til 31. marts 1916. Men fra 1. april 1912 måtte man ikke længere anvende de gamle mål i

handel og vandel. Man kunne i en periode købe de nye vejeredskaber til nedsat pris fra Justervæsenets lokale forhandlere. Det blev i øvrigt anbefalet, at man derefter tilintetgjorde de gamle måleredskaber og vægte.

Rigsprototyper af meter og kilogram var allerede i 1889 hjembragt fra Paris og deponeret i Nationalbanken, hvor de lå og ventede på vedtagelsen af Meterloven. Fra 1910 blev prototyperne opbevaret på den Polytekniske Lærestanstalt, her blev der indrettet et specielt laboratorium hvor prototyperne kunne opbevares under betryggende forhold, og hvor der kunne arbejdes med prototyperne.

En meter bygger på afstanden fra ækvator til nordpolen, som man satte til 10 millioner meter eller 10.000 kilometer.

En revolution

Det er i øvrigt tankevækkende, at vi har en milepæl; en hilsen fra Enevælden, der afløses af kilometerstenen på museet, der kan siges at være en hilsen fra den franske revolution, og fra det unge danske demokrati. Og hvorfor nu det? Jo, fordi det metriske system er udviklet under den franske revolution, og vedtaget i Paris den 7. april 1795, og af det danske Folketing og Landsting i 1907.

Kilometersten kan stadig minde os om den kulturelle revolution som indførelsen af det metriske system for mål og vægt, rent faktisk har været for vores bedste- og oldeforældre. De var opdraget i et system, og i en kultur, hvor man talte om mil og fjerdingvej; om favne, alen, fod, kvarter, tommer og linier; om kvadratmil, tønder land, skæpper land,

kvadratalen og kvadratfod; om oksehoveder, fade, ankre, kander, pletter og pægle; om kubikfavne, tønder, skæpper og fjerdingkar; om centner, skippund, lispund, pund, fjerdingpund, lod, kvint o.s.v.

For fremtiden skulle de, vore bedste- og oldeforældre, forholde sig til: Kilometer, meter og centimeter: kvadratkilometer, hektar, kvadratmeter og kvadratcentimeter; hektoliter, liter, og deciliter; kubikmeter og kubikcentimeter; kilogram og gram o.s.v.

Det var jo ikke nemt at forholde sig til sådanne abstrakte begreber, så der blev i samtiden givet nogle gode billeder og forklaringer på, hvad det metriske system kunne oversættes til, sådan rent forståelsesmæssigt. Man fik at vide, »at en mand af middelstørrelse er 170 cm; hans arm er 70 cm, hans fod er 27 cm, hans fingerspand 23 cm, hans håndsbredde er 10 cm, hans skridtlængde er 80 cm og han vejer 70 kg. En tændstik er 5 cm – en tiøre er ved randen lidt over 1 mm tyk. – Himmelbjerget er 150 m højt over havoverfladen. – Københavns Rådhusårn er 106 m højt. – I lige linie er der fra København til Roskilde 30 km og fra Skagen til Gedser 370 km. – En mand går 1 km på 11 minutter, og en hest traver 1 km på 4 minutter, et automobil med højeste lovlige hastighed kører 1 km i 2 minutter. 1 eksprestog kører 1 km på 1 minut. – Neglen på lillefingeren af en mand er 1 cm²; en almindelig dør er 1½ m², bundfladen af en jenbanekupé 4 m²; 9 tønder land er 5 ha, 40 tønder land 22 ha. Kongens Nytorv er 3 ha. Bornholm er 600 km², Fyn 3000 km², Danmark 39.000 km². – En snaps er 30 cl, et glas vand 2 dl, en spand vand 25 l. Et stort klædeskab er 1 m³. – Et læs koks fra Københavns Gasværker er 46 hl; et vognmandslæs kul fylder 2 m³«.

Ovenstående gennemgang slutter med de formanende ord: »Vi bør ikke blot maale, veje og regne i Metersystemet, men ogsaa tænke deri; – Det gælder om at gøre Overgangstiden kort, og det ligger i Befolkningens Haand«.

Overgangstidens længde ligger i befolkningens hånd

Ved udsigten til at vejafstande skulle opgøres i kilometer klagede man her på egnen over, at der nu var blevet så langt til København. Før var der kun 10 mil til København nu er der hele 76 km.

Min mor sendte mig altid i byen efter 1/4 pund kaffe eller smør. Men det var også kun 40-50 år efter, at loven forbød handel i pund. De arvede bageopskrifter kan være en udfordring, så er det rart at vide, at 1 kvint er nøjagtig 5 gram. Og hvis man skulle have nogen

fornemmelse af, hvor stor en gård var, ja så blev størrelsen opgivet i tønder land, det gør det vist stadig? Jeg har oplevet, at sommerhusgrunde i 1960'erne blev handlet i kvadratalen; jeg har i Matrikeldirektoratet regnet med tønder, skæpper, fjerdingkar og album i begyndelsen af 1960'erne. Og i moderne ledelse tales der stadig om at nå »milepæle«, altså delmål i en udvikling; ikke om at nå næste kilometersten. Jeg finder min tommestok frem, når jeg skal måle i centimeter. Hertil kommer tømrernes snak om tommer, men ellers er vi her, 100 år efter lovens ikrafttræden, ved at vænne os til det metriske system.

Et arkitekt-drama

Tilbage til kilometerstenen. Det var egentlig arkitekten Knud V. Engelhardt, der havde arbejdet på projektet siden 1907, han havde med stor ihærdighed udfærdiget flere gennemarbejdede forslag til en »familie« af kilometersten. Desværre for Engelhardt gik der kludder i sagen, så man valgte at se bort fra hans forslag og udskrive en konkurrence. Engelhardt var med blandt de 5 indbudte arkitekter og billedhuggere, men hans forslag var allerede blevet publiceret, så der var frit spil for de andre til at kigge ham over skulderen og skumme fløden. Og det gjorde Jensen-Klint med dygtighed. Men også med den større personlighed i detaljen der skulle til for at vinde en arkitektkonkurrence i 1910. Mens Engelhardts sten var enkle og buttede, så er Jensen-Klints sten slankere og mere typiske i deres form, med vandrette recesser og pyramideformede afslutninger. En undtagelse er de store nulpunktsten i København og Helsingør. De er afsluttet med krone og prydet med rigsvåben og byvåben. Også de store 100-kilometersten ved Korsør, Kalundborg og Vordingborg bærer rigsvåben. Ideen med rigsvåbnet var oprindelig Engelhardts, ligesom hele systematiseringen var hans idé. Det var desuden ham, der havde foreslået, at tallene skulle males engelskrøde »som virker så festligt i naturens grønne«. Endelig havde han foreslået at gøre nogle af stenopstillingerne »oplivende og hyggebringende« ved at plante en hæk med »2 små fremspringende fløje« I nicherne mellem stenen og hækkens fløje skulle opsættes »to simple bænke, hver med skruphøvlede egeplanker«. Også denne idé har Jensen-Klint overtaget. Se 80 km stenen 4 km vest for Sorø. Konkurrencens resultat var et hårdt slag for Engelhardt, som efterfølgende tilbragte et år på Frederiksberg Hospitals lukkede afdeling.

Kilometerstenen på museum

Kilometerstenen er kommet på museum, fordi kilometerstenene, efter Vejdirektoratets beslutning, siden 1974 er blevet erstattet med kantpæle. Kantpælene af plastic markerer vejforløbet og angiver vejenes stationering. Du kan finde de gamle kilometersten og

200 m sten, som udsmykning rundt omkring. Regionshuset ved Alléen her i Sorø, var tidligere hjemsted for Vestsjællands Amt; herunder også Amtsvejvæsenet, så derfor var det naturligt, at man ved opførelsen af den nye Amtsgård i 1983 gjorde brug af kilometersten som afmærkning på parkeringsarealerne omkring bygningen. Desværre huggede man i den forbindelse kilometerangivelserne af stenene, men de er stadig let genkendelige. Du kan også finde 200 m stenene anvendt som husnumre og markering af parkeringsområder hist og her. Tilbage blev kun de mere dekorative 10 km sten. I det gamle Storstrøms Amt, har man ikke været så ivrig efter at fjerne kilometerstenene; så her kan de f.eks. ses på Næstved-Slagelse landevejen. I Hillerød Kommune har Dansk Vejhistorisk Selskab fået kommunens tilladelse til at genopstille en række kilometersten fra et depot, som kommunen overtog fra amtet ved kommunalreformen. Ea Matzon har planer om at flytte 76 km stenen fra museumsgården til haven; sikkert en god idé; men måske skulle vi lade os inspirere af Hillerød og deponere stenene på deres oprindelige plads? Nu skal vi formentlig kun have kommunens tilladelse, og det kan vel ikke være så svært? Museumsforeningen kunne jo donere en frisk opmaling af tallene med engelskrødt. Ja, hvorfor egentlig ikke?

Stenhugger

Litteratur

Hvis du vil vide mere, meget mere, kan du få glæde af Kurt Petersens bog »Mål & Vægt i Danmark«. Kurt Petersen er aktiv forsker med tilknytning til Skælskør Bymuseum; der jo, ligesom Sorø Museum er en del af Museum Vestjylland.

Du kan også læse Ejvind Draibys bog »Gamle Danske Milepæle« og Thomas Bo Jensens bog »P. V. Jensen Klint«.

Sorø Museum

Renoveringer og forbedringer for alle pengene

af Ea Stevns Matzon

Vi får virkelig noget for pengene med dette års store indsats på museet.

Alle tavl i bindingsværket er blevet gennemgået, og de, der sad løse, er blevet taget ud, rensset og muret op igen.

Det har været en kæmpe udfordring for mureren at finde frem til den rette røde farve kalk til husets facade mod Storgade. Men det er nu på plads, og snart vil facaden fremstå nykalket og nymalet. I samme omgang er det aftalt, at museets forvalter maler døre og vinduer inde i museets gård samt kalker mure og tjærer træværk. Noget museet selvfølgelig gør for egen regning.

Kælderen fremstår totalrenoveret, med udskiftet tømmer og murværk. Der er indlagt lys og der går en varmestreg derved, så vi kan undgå den megen fugt, der har været et stort problem.

Der bliver lagt fjernvarme ind i den del af huset, hvor vi havde opvarmning med el. Det bliver gjort nænsomt, således at det ikke skæmmes indenfor i den fredede bygning. Vi forventer en stor reduktion på elregningen fra den kommende vinter, men der kommer selvfølgelig noget på fjernvarmen i stedet.

Indgangen fra porten, hvor væggene var sunket på grund af problemerne i kælderen, er blevet renoveret. Vi har fået et flot og meget anonymt vindfang af glas, og rummet bliver nu anvendt til at modtage vores gæster med garderobe og skabe til tasker. Ligesom rummet ved siden af nu er blevet inddraget til ny museumsbutik. Her har vi fået indlagt wifi, noget vi også får installeret rundt i det meste af museet, så vi kan tage den moderne tekno-

logi i brug i vores formidling fremover. Vi har installeret en trådløs dørklokke, således at kørestolsbrugere kan kontakte vores museumsvert og stadig blive lukket ind af sidedøren fra gården.

I den gamle krostue er stengulvet taget op og det kunstige loft blevet fjernet. Hele rummet er næsten færdigindsat med de flotteste gamle gulve, der dukkede frem under stenene. Her er vi ved at forberede en ny udstilling, der fortæller om Sorø i middelalderen. På førstesalen håber vi på, at det bliver muligt at kombinere indlæggelsen af fjernvarme med sammenlægning af to små udstillingsrum til ét større. Vi har fået tilladelsen fra Kulturstyrelsen, og arbejdet kan holdes inden for budgettet. Vi ser frem til at få afsluttet årets renovering, men vi har haft en god kontakt til og kommunikation med håndværkerne, som har haft deres gang her hele året. Museets forvalter, Lasse Jensen og jeg har skiftedes til at deltage i byggemøderne, så vi har følt os godt underrettet igennem hele processen.

Firmamedlemskaber af Sorø Museumsforening

Et ordinært medlemskab, som dækker en husstand (2 personer) koster 200 kr. årligt, mens et firmamedlemskab kan tegnes for 500 kr. årligt. Firmanavnene bringes på vores hjemmeside og nævnes i nyhedsbrevet. Vi tilbyder at etablere et link fra vores hjemmeside til firmaets hjemmeside. Bestyrelsen takker nedenstående firmaer for deres interesse, støtte og økonomiske hjælp.

Niels G. Sørensen

MUSCULUS

SORØ VVS ApS

DANSKE BANK, Sorø

EMILS CHOKOLADE

JUL I SORØ

BANG & OLUFSEN, Sorø

THIELE, Sorø

ARKIPLUS A/S

SORØ APOTEK

SORØ CAMPING

NORDEA, Sorø

PETER DUE BOLIG

CHRIS JENSEN A/S

ELEKTROGÅRDEN

NYRUP INSTALLATION A/S

MULTILINE A/S, Sorø afd.

SORØ BLOMSTERCENTER

ADVOKAT CLAUD N. KRISTIANSEN, Sorø

RESTAURANT STØVLET KATRINES HUS

COMWELL SORØ STORKRO

STIFTELSEN SORØ AKADEMI

LEMANN GRAFISK, Stenmagle

Find informationerne her:

Sorø Museum: www.vestmuseum.dk

Sammenslutningen af Museumsforeninger i Danmark: www.sammus.dk

Sorø Museumsforening: www.sormusfor.dk

Sorø Museumsforenings bestyrelse:

Niels G. Sørensen, formand

Ulla Hansen, næstformand

Niels Karup, kasserer

Flemming Hansen, sekretær

Henning Fischer, webmaster

Alan Tomlinson, foredrag

Henning Bussenius-Larsen

Adresser, telefon, e-mail:
se www.sormusfor.dk

Sorø Museumsforening

Forside Vedtægter Bestyrelse Bliv medlem Artikler m.v. Links Om hjemmesiden

Nyhedsbrevet er trykt hos www.lemann.dk
Ansvarlig for nyhedsbrevet er Niels G. Sørensen